

Novi Matajur

Leto III - Štev. 16 (64)
UREDNIŠTVO in UPRAVA
Čedad - Piazzetta Terme Romane 9
Tel. (0432) 7 13 86
Poštni predal Čedad štev. 92
Casella postale Cividale n. 92

ČEDAD, 15.-31. avgusta 1976
Autorizz. Tribun. di Trieste n. 450
Izdaja ZTT
Tiskarna R. Liberale - Čedad

Izhaja vsakih 15 dni
Posamezna številka 150 lir
NAROČNINA: Letna 3000 lir
Za inozemstvo: 3500 lir
Poštni tekoči račun za Italijo
Založništvo tržaškega tiska
Trst 11-5374

Odgovorni urednik: Izidor Predan
Quindicinale
Za SFRJ Ziro račun
50101-603-45361
ADIT - DZS, 61000 Ljubljana,
Gradišče 10/II - Telefon 22-207

Sped. in abb. post. II gr./70
Poštnina plačana v gotovini
OGLASI: mm/st + IVA 12%
trgovski 100, legalni 200
finančno-upravni 150,
osmrtnice in zahvale 100,
mali oglasi 50 beseda

V DOLENJEM TARBILJU OD 1. DO 15. AVGUSTA MLADA BRIEZA 1976

«Mlada brieza» doživlja letos že tretjo izdajo. Kot se naši bralci spominjajo, je bila prva «Mlada brieza» pred dvema letoma v Dolenjem Tarbilju, kamor je prišlo okrog 25 otrok. Lani je bilo v Matajurju že 55 otrok, letos, ko je «Mlada brieza» spet v Dolenjem Tarbilju, pa je otrok več kot 80. Najmanjši stanujejo v hotelu, nekoliko večji v privatnih sobah v vasi ter v «Vili Mlada brieza», to je v lepi beneški hiši, ki so jo za ta čas vzeli v najem in kjer imajo tudi skupno kuhinjo, najstarejši pa spijo pod šotori v lepo urejenem taboru nad vasjo.

Tam imajo tudi velik lesen padiljon, kjer otroci pojejo in rišejo.

Največ casa so otroci zaposleni s svobodno dejavnostjo, ki jo sproti programirajo. Poleg tega pa imajo vsak dan eno uro petja (učijo jih Nino Specogna), eno uro pa se po skupinah učijo tudi brati in pisati po slovensko, predvsem pa berejo pravljice in zgodbe, ki so jih sami ali njihovi vrstniki napisali za natečaj «Moja vas» in ki so bile objavljene v obeh izdajah «Vartca». Tako se ob enem učijo, kako zapisati vse tisto, kar jim ljudje v vasi pripovedujejo in kar potem

natipkajo na matrice, s katerimi razmnožijo svoj časopis.

Vse to delajo seveda predvsem tisti večji, ki so že na srednji šoli ali vsaj v višjih razredih osnovne šole. Mlajši, nekateri imajo pet let ali še manj, pa se največ časa igrajo, seveda pa tudi rišejo in pojejo.

80 otrok seveda ni malo in zanje mora skrbeti cela vrsta odraslih ljudi. Poleg tehničnega osebja in vzgojiteljev-veteranov, ki so pri «Mladi briezi» že od prvega leta dalje, je študijski center «Nediža», ki je letošnje poletno bivanje organiziral pod pokroviteljstvom Zdravstveno psihopedagoškega konzorcija videmske pokrajine, mobiliziral še vrsto mladih domačih učiteljev, ki so se izkazali pri delu šolskih skupin, ki so letos po uradnem zaprtju šol delovale v Nadiški dolini in o katerih smo pisali v zadnji številki.

O tej iniciativi, ki vsekar zasluži vso našo pozornost, saj daje otrokom možnost, da nekaj veselih poletnih dni preživijo skupaj v svojih domačih krajih, da se spoznajo med sabo in da sklepajo nova prijateljstva, bomo kaj več napisali v prihodnji številki.

«Zemlja se trese, volja je trdna» - tako bi lahko prevedli napis, ki ga vidimo na zgornji sliki. Sliko smo izbrali prav zato, ker mislimo, da dobro prikazuje trdno voljo furlanskega in slovenskega ljudstva, da obnovi svoje porušene vasi in da se bori za to, da bo lahko dostojno živelo na svoji rodni zemlji, ne da mu bo treba iskati vsakdanjega kruha na tujem.

SEMINAR SLOVENSKEGA JEZIKA

Od 5. do 17. julija je bil v prostorih filozofske fakultete v Ljubljani že tradicionalni XII. Seminar slovenskega jezika, kulture in literature, ki ga prireja vsako leto oddelek za slovanske jezike in književnosti. Ta Seminar je bil prvotno namenjen predvsem tujim strokovnjakom, profesorjem in študentom slavistike, da bi se poglobili v znanju slovenskega jezika, kulture in literature. Pozneje so se vrata Seminarja odprla tudi zamejskim Slovincem iz Avstrije, Italije in Madžarske; ta odločitev je bila velikega pomena posebno za beneške Slovence, za katere je postal ta Seminar skoraj edina «redna» šola slovenskega jezika. Skozi to šolo, na kateri se je marsikdo prvič naučil brati in pisati v materinem jeziku, je šlo približno 90 beneških intelektualcev. Ti beneški Slovinci so imeli tudi možnost spoznati v 14. dneh bivanja v Ljubljani, stvarnost današnje moderne republike Slovenije in se seznaniti predvsem z njeno visokokulturo; to spoznanje je prijetno presenetilo marsikaterega udeleženca seminarja, kateremu je doma določena propaganda vtepla v glavo prepričanje, da je Slovenija zaostala dežela, revna in kul-

turno nerazvita, itd. Počasi padajo torej tudi psihološke pregrade in razni predsodki na račun Slovenije in njenih prebivalcev in to je tudi zasluga poletnega seminarja. Na letošnji seminar se je vpisalo preko 130 ljudi, ki so prišli iz različnih evropskih držav, nekateri celo iz Amerike. Beneških Slovencev je bilo tokrat samo šest in to predvsem zaradi potresa in problemov ki so nastali v zvezi z njim. Razveseljivo pa je dejstvo, da se tudi Furlani zanimajo za slovenski jezik: v Ljubljani so bili štiri, vsi iz videmske pokrajine. Vsakodnevni program je potekal približno takole: od 9. do 11. Lektorat slovenskega jezika pod vodstvom požitvalnih in izkušenih profesorjev. Seminaristi so bili razdeljeni po skupinah, od začetnikov do profesorjev slovenskega jezika v zamejstvu. Od 11,30 do 13. Strokovna predavanja o slovenskem jeziku, kulturi in literaturi (letošnji seminar je bil posvečen slovenskemu pisatelju evropskega slovesa Ivanu Cankarju ob stoletnici rojstva). Popoldne smo lahko obiskovali fonetični laboratorij,

na katerem smo se učili pravilno izgovarjavo slovenskega jezika. Skoraj vsak večer je bilo na programu nekaj kulturnega (ogled muzejev, slovenskega filma, mesta Ljubljane itd.). Vsak udeleženec tega seminarja se lahko seznanil z ljudmi, ki prihajajo iz različnih koncev sveta, z njihovo metaliteto in z njihovimi problemi. Te prijateljske vezi, ki združujejo različne ljudi iz Zahoda in Vzhoda, iz Severa in Juga, navadno trajajo in se nadaljujejo tudi po končanem seminarju in tudi to je zelo koristno in pozitivno, ker nam pomaga do večje strpnosti in odprtosti. Ob tej priliki moramo ponovno ugotoviti, kar ponavljamo že desetletja: če bi imeli beneški Slovinci slovenske šole doma, bi nam ne bilo treba romati vsako leto v Ljubljano ali pošiljati otroke v slovenske šole v Gorico in Trst. Hvaležni smo za pomoč, ki nam jo nudi že osem let ljubljanska univerza, žal pa nam je, da moramo iskati daleč od doma ali celo izven domovine to, kar bi nam morala preskrbeti sama Republika Italija po duhu in po črki republikanske ustave.

B.Z.

SPOMENIK PADLIM v Občini Premariacco

Občina Premariacco se je v nedeljo, 25. julija, oddolžila spominu 13 rodoljubov, ki so jih nacisti 29. maja 1944 obesili na vaškem trgu. Ob tej priložnosti so odkrili spomenik, posvečen tem padlim in padlim v vseh vojnah. Spomenik sta izdelala prof. Guido Tavagnacco in kipar Giuseppe Patat iz Ratenja. Reliefe prikazujejo prvo svetovno vojno, drugo svetovno vojno in odporniško gibanje.

Spomenik bi morali odkriti že 29. maja, na obletnico tragičnega dogodka, a so morali zaradi potresa odkritje prenesti. Pri odkritju so spregovorili domači župan Mario Cocolo, pokrajinski predsednik A.N.P.I. Federico Vincenti ter predsednik deželne odbora Comelli.

MINISTRI NOVE ITALIJSKE VLADE

Predsednik vlade: Andreotti;
minister brez listnice: De Mita;
zunanje zadeve: Forlani;
notranje zadeve: Cossiga;
pravosodje: Bonifacio;
proračun, gospodarsko načrtovanje in izredni posegi za Jug: Morlino;
finance: Pandolfi;
zaklad: Stamatii;
obramba: Lattanzio;
šolstvo: Malfatti;
javna dela: Gullotti;
kmetijstvo: Marcora;
prevozi: Ruffini;
pošta: V. Colombo;
industrija: Donat Cattin;
delo: Anselmi;
zunanja trgovina: Ossola;
trgovinska mornarica: Fabbri;
državne udeležbe: Bisaglia;
zdravstvo: Dal Falco;
turizem: Antoniozzi;
kulturne dobrine: Pedini.

Le richieste dei Croati del Molise

Pubbllichiamo integralmente il comunicato dell'agenzia Italia circa la richiesta del consiglio comunale di Acquaviva Collecroce - Zivavoda Kruč di una sezione autonoma di scuola media in cui venga insegnata la lingua serbo-croata:

L'istituzione di una scuola media che preveda l'insegnamento della lingua slava, è stata chiesta dal consiglio comunale di Acquaviva Collecroce, un centro della provincia di Campobasso, di origine slava, anche in nome e per conto delle popolazioni di altri due comuni che vantano la stessa matrice, Montemitro e San Felice del Molise. Ciò con richiamo all'art. 6 della Costituzione italiana, che concerne la tutela della lingua, della cultura e delle tradizioni delle minoranze etniche esistenti nella penisola.

In tali comuni, nei quali nel XV secolo si insediarono alcune comunità di emigrati che sfuggirono alle persecuzioni degli ottomani in Croazia, è ancora vivo il culto delle antiche tradizioni e, nell'uso corrente, viene parlata la lingua di origine.

La richiesta di una sezione autonoma di scuola media in Acquaviva, viene sostenuta

anche in virtù del fatto che i tre comuni distano tra loro appena 13 chilometri. Nel deliberato consiliare viene fatto richiamo, inoltre, alle iniziative culturali in atto tra i comuni molisani di origine slava ed alcuni centri della Croazia. Il sindaco di Acquaviva Collecroce, Italo Mirco, ha significato, peraltro, che, nell'intento di allargare la conoscenza delle tradizioni e dell'interesse per la lingua dei comuni di origine slava, è stato chiesto che, nel corso delle trasmissioni radiofoniche regionali, si dia corso a un notiziario nella lingua delle minoranze esistenti nel Molise.

Dato che nella serie «Viaggio attraverso le minoranze» abbiamo già parlato dei Croati del Molise tentando di darne un'immagine precisa ed attuale, cogliamo questa occasione per far sentire ai nostri lettori anche la loro voce, presentando una delicata poetessa croata del Molise, Milena Lalli (Lalic).

Le parole di questa poesia sono comprensibili ad ognuno di noi ed il fatto che ci giungano dopo quasi cinque secoli di lontananza dalla nazione d'origine evidenzia eccezionali capacità di conservazione culturale ed etnica.

NOSTALGIJA ZA MOGA GRADA

Čujam nostalgiju za tebe. Ka' [te mislim, 'z naduga te vidim. Vidim tvoje hiže, čujam vitar kada puša usri' tisne ulice. Gledam na vrhu brda aš ga [vidim crnijeli tvoj lipi neb' ka' pada [sunce. Vidim duba s prahom ka činu [hlad

Zgora bili put, vidim snig po zim' kada sve te pokriva aš te ostava sam. Teb' sam jope vidila, a boja oča bihu zatvorene.

Poesia tratta dalla rivista bilingue dei croati del Molise Naša rič. Corriere Mensile slavo - molisano, Slovensko - molisanski glasnik, del settembre 1967.

NOSTALGIA DEL MIO PAESE

Ho nostalgia di te. Nel desi- [derio ti vedo da lontano.

Vedo le tue case, odo il vento quando soffia tra le vie stret- [te. Osservo le cime dei monti e [ammiro l'amaranto del tuo bel cielo [al tramonto.

Vedo le querce polverose che [fan ombra sulla bianca strada, scorgo la neve d'inverno quando tut- [to di te ricopre ed ammantata di soli- [tudine.

Ti ho rivisto, ma i miei occhi erano chiusi.

Zahteve Molizanskih Hrvatov

Agencija Italia je sporočila, da je občinski svet Ziva voda Kruč (Acquaviva Collecroce) zahteval, da se v občini ustanovi avtonomna sekција srednje šole, v kateri se bo učil tudi srbohrvaški jezik. Zahtevo sta podprli, kot poroča omenjena agencija, tudi drugi dve občini s hrvaškimi prebivalstvom v deželi Molise, Montemitro in San Felice del Molise. Občinski svet se je pri svoji zahtevi skliceval na 6. člen italijanske ustave, ki zadeva zaščito jezika, kulture in tradicij etničnih manjšin v italijanski državi. Molizanski Hrvat, ki so v te kraje prišli v 15. stoletju, so namreč do danes ohranili svoje navade in svoj jezik. Zahtevo po avtonomni sekciji srednje šole podpira tudi dejstvo, da so vse tri hrva-

ške občine zelo blizu, saj znaša razdalja med njimi komaj 13 km.

Poleg pouka svojega materinega jezika zahtevajo molizanski Hrvat tudi posebno informativno oddajo v hrvaškem jeziku v okviru deželnega radijskega programa.

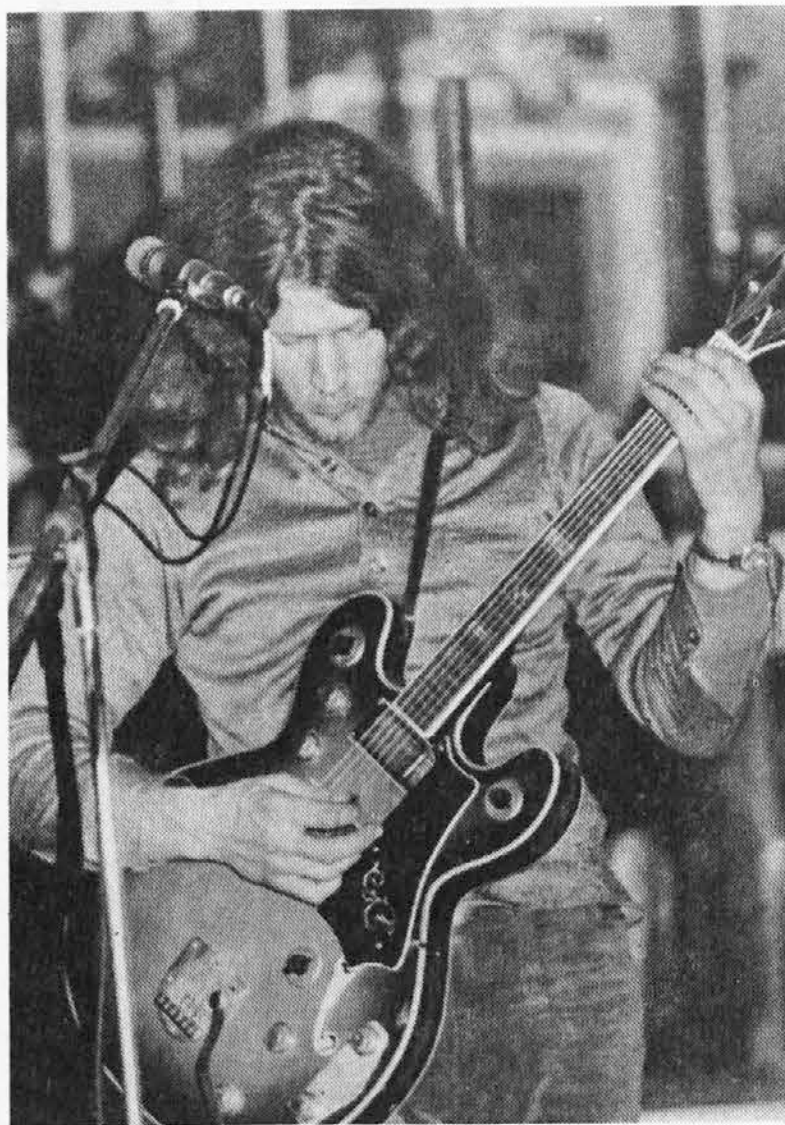
Ko že govorimo o Hrvatih v deželi Molise, izkoristimo priložnost, da damo besedo tudi njim samim. Zato smo v zgornjem italijanskem članku objavili hrvaško pesem Milene Lalli (Lalic), molizanske pesnice. Pesem je za Slovence razumljiva brez posebnih težav, dejstvo pa, da je bila napisana pet stoletij po tem, ko so ti Hrvatji zapustili svojo matično domovino, priča o izredno veliki volji po kulturni in etnični samoohranitvi te manjšine.

KEKO IZ PIČIČA IN NJEGA KOMPLES V VAL D'AOSTI

Velik uspeh je meu beneški kompleks S.S.S. od Keka v Val d'Aosti, kjer je nastopu 24. in 25. luja na spektaklu, ki ga je napravila Associazione internazionale per la difesa delle lingue e delle culture minacciate (A.I. D.L.C.M.) v Chatillionu da bi valorizirala domače pesmi vseh manjšin, ki živijo v Italiji.

Naši fantje so tam zapeli beneške pesmi iz zadnjega festivala z Lies in še druge narodne beneške, ki so razveselile plateo.

Veliko ploskanje in vič poprašanja za da bi ponovili še enkrat skor vsako pjesam, je miera od uspeha, ki Keko in njega parjateljji so imeli tako daleč od svojih kraju.

Keko z njega kitaro

KDO JE KRIV?

Pred časom smo v neki televizijski oddaji slišali, da zavzema Furlanija 4. mesto na lestvici italijanskih pokrajin, ki imajo visoko število umsko bolnih zaradi prekomernega uživanja alkohola. Poleg tega so nam zagotovili, da imajo v okviru Furlanije prav Nadiške doline primat glede bolnikov, ki so zaradi alkohola morali v psihiatrične bolnice. Tolikim negativnim primatom, ki jih imamo že dolgo (najnižji osebni dohodek in najvišji odstotek izseljevanja v zadnjih 30 letih) se torej zdaj pridružuje še eden.

Doslej so se, sicer nesistematično, ukvarjali s problemom alkoholizma v naših krajih nekateri krajevni listi, kot «La domenica», ki jo izdaja župnija v Briščah, in «Dom», ki sta skušala senzibilizirati ljudi in jih seznaniti z nevarnostmi «droge za revne ljudi», kot imenujemo vino in alkoholne pijače.

Alkoholizem so obravnavali iz moralnega, ekonomskega, socialnega in zdravstvenega vidika. Nekateri so tudi iskali njegove vzroke in navajali med temi revščino, osamljenost, ekonomsko in kulturno zaostalost, posebno težko delo, ki zahteva primerna poživila (vino in žganje), nezadostno zdravstveno vzgojo v šoli, pomanjkanje športnih naprav, ki naj bi mladino odvrčale od gostiln in barov. Ta opažanja so resnična in jih vsi lahko podpišemo, med obrobni vzroki alkoholizma in visokega odstotka umskih bolezni, ki iz njega sledijo, pa bi lahko navedli tudi neupravičeno razmnoževanje točilnic, gostiln in barov, ki ga v drugih krajih Furlanije ne zasledimo. Znani pregovor «Prilika naredi tatu» bi lahko reformulirali takole: «Prilika naredi pivca in alkoholičarja». V Nadiških dolinah vidimo, da so naselja zelo razpršena, vasi imajo komaj po 10, 20, 30 družin in so med seboj precej oddaljene. Vsaka vas seveda potrebuje center, kjer se ljudje lahko zbirajo, ne razumemo pa, zakaj so v va-

seh, ki imajo sto prebivalcev, po dve ali celo tri gostilne, zakaj v občinah, ki imajo 1.000 prebivalcev, redno deluje tudi po 20 gostiln. Nekateri gostilne so zelo stare, lahko bi rekli, da so karakteristične in tradicionalne, druge pa so zrasle kot gobe po dežju po drugi svetovni vojni in vsaj za nekatere izmed njih lahko sunimo, da so dovolilnice zanje bile izdane največkrat brez posebnega razloga, sledilo se je predvsem klientelističnim kriterijem, ne pa realnim potrebam prebivalstva. Dober del odgovornosti za stanje, ki je nastalo po takem razrastu točilnic alkoholnih pijač, pada torej tudi na ramena krajevnih oblasti, ki so omogočile te zlorabe. Statistična tabela s podatki 7 občin Nadiških dolin, ki jim jo tu nudimo, hoče biti obtožba, pa tudi vprašanje: ali bi ne bilo bolj koristno in oportuno, če bi se nekoliko več pozanimali za to, da bi našim krajem dali kapilarno in funkcionalno vodovodno mrežo?

OBČINE	Število gostiln, barov itd.	Prebivalstvo (1975)
Podbonesec	34	2112
Špeter	26	2182
Sovodnje	20	1132
Sv. Lenart	22	1400
Grmek	16	882
Dreka	13	501
Srednje	18	878
Skupno 7	149	9087

Sklep: v sedmih občinah Nadiških dolin pride ena gostilna na vsakih 62 prebivalcev.

Če primerjamo te podatke s številom gostiln in s podatki o prebivalstvu iz leta 1951, ugotovimo, da je bilo takrat skupno 16.167 prebivalcev in približno 110 gostiln; razmerje je bilo torej tako, da je prišla ena gostilna na 130 prebivalcev. V naslednjih letih (od 1951 do 1975) se je število prebivalcev v sedmih

občinah naših dolin močno znižalo (—43,79%), medtem ko se je število javnih lokalov obratnosorazmerno s potrebami in s številom prebivalstva povečalo in to brez vsakršne logike in brez vsaj na videz sprejemljivih razlogov.

Da konkretiziramo to misel, bomo rekli, da se je v občini Sovodnje število gostiln, ki jih je ob koncu vojne bilo 10, dvignilo na 20 (+100%), medtem ko se je v istem obdobju prebivalstvo znižalo za 945 enot (—45,49%). Iz filmov «Western» o Indijancih v Ameriki smo se naučili, da se da zlomiti odpor nekega ljudstva in ga podrediti ne samo z močjo orožja in z administrativnimi ukrepi, ampak tudi s sredstvi, ki so cenejša in istočasno učinkovita, kot je na primer alkohol.

V Nadiških dolinah je ena od nevarnosti za fizično in številčno integriteto našega prebivalstva, poleg endemičnih vzrokov razseljevanja, tudi alkohol. Statistike, ki prikazujejo visok odstotek smrti, ki so direktno ali indirektno pogojene s prekomernim uživanjem alkoholnih pijač, samo potrjujejo to žalostno stvarnost.

B.

ŽENSKI SVET

Koristni nasveti za vzdrževanje usnjenih predmetov

KAKO SNAŽIMO BARVASTE ČEVLJE. Na vsak način je treba barvaste čevlje najprvo dobro očistiti vsega blata in prahu. Nato pripravimo zmes iz štirih delov mleka in enega dela bencina, ki jo nanesemo z mehko krpo (pezzuola) na čevlje in počakamo, da se vse lepo posuši. Pozneje čevlje dobro zdrgnemo in jih premažemo z neutralnim loščilom (lucido neutro per scarpe).

PLESNJIVA MESTA na usnjenih predmetih previdno namežemo z vazelinom in takoj zberemo v volneno cunjo.

USNJENE JOPIČE OČISTIMO: odrgnemo jih dobro z bencinoformom, nato jopič zračimo par dni. Lahko ga pa tudi umijemo z milnico (acqua saponata), kateri dodamo nekoliko salmijakovega cveta (amoniaca). Jopič sušimo pri zmeri toploti, nikdar ne pri vročem.

BARVASTE USNJENE TORBICE očistimo prahu, namažemo jih s fino belo kremo za čevlje (lucido neutro per scarpe) in jih z mehko cunjo zdrgnemo. Lakaste torbice odrgnemo z razpolovljeno čebulo ali z glicerinom. Lakastih pasov (cinture di vernice) nikoli ne zvijajmo, ker se usnje lomi, oziroma razpoka. Obesimo jih z zapono (fibbia) na vrata omare, kjer z dvema žebličkoma pritrdimo močan trak. Ta nam služi kot obešalnik.

MASTNE MADEŽE IZ USNJA, PAPIRJA odpraviš na sledeči način: kupi v drogeriji nekoliko žgane magnezije, primešaj ji čistega špirta in vode - vsakega pol, da dobiš gosto zmes. To položi na madež. Drugi dan pa odstrani magnezijo z mehkim čopičem (pennello) ali s ščetko (spazzolino). Madež navadno izgine.

ČEVLJI VODO DRŽE, če jih namažemo z mešanico raztopljenega ovčjega loja in firneža (vernice). To mešanico si napraviš tako, da vzameš pol loja, pol firneža, potem pa z njo, dokler je še vroča, namažeš obutev.

PETAR MATAJURAC

JE ŠU NA FERJE

PRESENTAZIONE
DEL LIBRO

«LE TRADIZIONI POPOLARI DEGLI SLOVENI IN ITALIA»

**Discorso
di Marko
Kravos**

Come redattore della EST, la casa editrice della minoranza slovena di Trieste, che ha pubblicato il libro di cui ci occupiamo oggi e che proponiamo alla vostra attenzione, vorrei innanzitutto accennare ai programmi della nostra casa, per presentarla un po', — specialmente il concetto culturale e sociale che persegue con le sue pubblicazioni, una delle quali è anche questo volume di tradizioni popolari slovene della nostra regione.

Sarebbero in pochi punti questi gli orientamenti principali della attività della EST.

1) Incentivare e rendere pubblica la creatività artistica slovena della regione, specie la letteratura e le belle arti.

2) Promuovere e contribuire alla ricerca culturale, sociologica, storica, specialmente negli aspetti che riguardano la vita del gruppo sloveno e della sua funzione e prospettiva storica in una regione di confine etnico, politico, economico.

3) La EST inoltre si propone la divulgazione e valorizzazione della cultura al livello popolare tra le nostre genti.

4) Cerca con le sue pubblicazioni e iniziative a contribuire, incentivare la realizzazione degli scambi, ovviamente specie quelli culturali, tra l'Italia e la Jugoslavia. Senza questi scambi una regione limitrofa come è la nostra rimane emarginata e una minoranza etnica resta senza una propria funzione valida, socialmente e storicamente utile e interessante.

E' forse la raccolta del prof. Merku la più indicata a presentare in concreto questo nostro impegno. Il libro riporta un ricco materiale di interesse culturale molto vasto e d'altra parte, per la maniera sistematica con cui è stato fatto rappresenta in un certo qual modo un vero e proprio censimento del livello e

dell'intensità della vita culturale e sociale di un ambiente umano. Il materiale, raccolto negli ultimi dieci anni nel territorio che va dai colli muggesani al sud attraverso il Triestino, il Goriziano, le valli del Natisone e del Torre, fino alla Val Resia e la Val Canale al nord: poesia e prosa, musica e reperti etnologici che rispecchiano un patrimonio culturale: testimonianza di una coesione, di una coscienza e struttura socializzante notevole e ben radicata nel tempo. Interessante dal punto di vista linguistico, letterario, musicale, etnologico e che certamente proporrà delle riflessioni di carattere più vasto di antropologia, di ricerche storico ambientali e psico sociali.

Il materiale raccolto, oltre 600 testi, ci è parso proprio per questo importante, inoltre intravedevamo in tutto questo materiale spunti di influenze, e scambi intensivi tra i gruppi etnici conviventi nella regione: italiano, sloveno e friulano: una convivenza proficua e intensa al livello delle tradizioni e della cultura popolare, il ché ci appare indicativo anche per un ulteriore, ancora più cosciente arricchimento di queste relazioni. Ed è perciò che abbiamo voluto fare il libro Le tradizioni popolari degli Sl. in Italia in due lingue, cioè oltre all'originale anche integralmente tradotta in italiano. Un impegno non indifferente, data la molle del libro ma che ci è parso utile proprio per questa migliore reciproca conoscenza, che sia di auspicio a una vitale e intensa convivenza civile, a una reciproca ricerca di forme di civiltà, cultura e società più aperta e umana.

In fine vorrei aggiungere almeno una osservazione più personale riguardo al contenuto del libro, un aspetto che mi ha molto colpito: è la vasta gamma di generi nei quali si riflette e vive una cultura di base — di base in senso popolare — ma anche dell'esistenza individuale. Ci sono nel libro oltre la prosa e la poesia di ogni tipo e per ogni occasione anche le conte, gli indovinelli, canti di scherno, orazioni, descrizioni di esseri mitologici, le formu-

le magiche, le fatture, pratiche di etnoatria, descrizioni di strumenti musicali inconsueti e di usanze, i proverbi e massime: un mondo tutto di riti, di magie e credenze, di una gioiosità fanciullesca, cioè di un bagaglio culturale inconscio che ognuno di noi, uno più uno meno, porta in sé, come un'eredità storica e sociale.

E già questo fatto, questa proposta genuina e profondamente umana, rispecchiate le eterne aspirazioni, le paure e preoccupazioni, ma anche la vitalità tutto questo mi pare molto stimolante, anzi un mondo da valorizzare e riconfermare anche al livello artistico.

**Discorso
di Luciano
Morandini**

Ringrazio gli amici per l'invito di stasera, che, tra l'altro, mi permette, ancora una volta, di sottolineare l'importanza e la necessità della collaborazione tra i nostri gruppi culturali anche se incontri e contatti dovrebbero essere caratterizzati, a mio parere, da minore occasionalità. Sempre che si desideri incidere insieme, e autonomamente, su una realtà, come la nostra, umanamente ricca, ma piuttosto frantumata e tenuta fuori da ogni possibilità di testimonianza reale da tutta una serie di ostacoli artificiali che vanno dall'entità ridicola dei contributi regionali per lo sviluppo dell'attività culturale di certi circoli, alla impossibilità politica di usufruire adeguatamente dei canali di informazione esistenti (di certi giornali, ad esempio, sostenuti dalla Regione con circa cento milioni annui di denaro pubblico).

Mi pare infatti evidente che senza attenzione culturale, senza possibilità di dibattiti, d'approfondimento e di organicità di panorami culturali risultino abbastanza riduttivi i discorsi che il po-

tere fa circa le rinascite civili, economiche e sociali delle nostre terre, specialmente dopo il terribile dramma apertosi la sera del 6 maggio con la distruzione umana e fisico-economica di tanta parte del Friuli.

Torna allora quanto mai opportuna ed importante la pubblicazione di Pavle Merku che stasera viene qui presentata. Da essa emerge colta dall'interno, dal cuore stesso dei suoi umori popolari, una terra ricca di umanità creatrice, inventiva, che ha fissato nella parola, nel gesto e nella melodia ogni sfumatura del suo vivere ed agire: l'amore, la morte, lo spirito religioso, le stagioni, le superstizioni, le peculiarità dei mestieri, i canti che salgono dal vino, lo scherno o la rabbia sottile, le formule magiche, i giochi, i proverbi, le usanze, le mitologie primitive e le fiabe costituiscono gli strati di una grande, umorosa radice, strati raggruppati scientificamente e connotati lungo l'asse geografico che va da Fusine a Muggia.

600 reperti in grado di fare la gioia dello scienziato, dell'etnologo, e quella del semplice lettore che per 430 pagine viaggia dentro un reticolato affascinante di umori, restando, alla fine, col sapore stesso della vita sulle labbra, una vita autentica, incentrata su parole dall'ampio spettro, dove tutto obbedisce all'economia della vitalità e dell'invenzione della sopravvivenza.

Dentro ogni battuta — melodica o meno — si indovino perfino conformazioni fisiche della terra e paesaggi, legati insieme dal filo grigio della povertà o della miseria che restano pudicamente dati di sottofondo, dignitosamente adombrati nell'arma di difesa di una parola a volte amaramente ironica perfino in un contesto di preghiera.

A questo punto i testi possono diventare i supporti microscopici dell'attività dello storico o del sociologo che della realtà territoriale — sulla quale si snodano o raggruppano i reperti — voglia farsi più puntuale ragione. Oppure essi diventano ter-

mine essenziali di confronto per il cultore d'etnologia friulana che trova così modo di far naturalmente combaciare due estremi perfettamente limati di realtà, senza sforzi aprioristici, rendendosi conto che la variante riguarda solo la lingua.

Il volume «Le tradizioni popolari degli sloveni in Italia» diventa, così, notevole contributo nella prospettiva di una più profonda conoscenza — e, quindi, amicizia — dei gruppi etnici conviventi su questa nostra terra umanissima, anche se per molti versi sfortunata e negletta.

Ma gli spunti di riflessione che si possono ricavare dalla miniera etnologica di Pavle Merku non si fermano qui. Va ad essi aggiunta la sollecitazione che in tale miniera di microscopica conoscenza può rintracciare l'operatore artistico, il creatore, che voglia legarsi alla realtà dentro la quale vive piuttosto che trasformarsi, per voglia di formule alla moda, in anonima entità, simile ad altre mille — nazionali o europee — magari linguisticamente, formalmente perfette, ma prive di ogni accento autenticamente originale e, quindi, di funzione saldamente rinnovatrice.

Per chi tende, ad esempio, come il sottoscritto a far partire il suo discorso poetico dal punto geografico ed umano in cui vive, opere come quelle di Merku divengono strumenti essenziali di ricerca e lavoro.

Percorrendole, uno si impossessa di tutti quegli umori, di quel clima di genuinità, di quei toni e di quei tagli di umana esperienza che finiranno poi in qualche modo per condensarsi in un'opera di poesia, spingendone la struttura a rinnovarsi, ad acquistare nuove possibilità espressive e significanti, oltre che di più ampia comunicazione.

Penso infatti che se oggi si parla di crisi dell'arte o della poesia, ciò sia da attribuire anche al fatto che il terreno sul quale esse si collocano si è andato eccessivamente intellettualizzando, perdendo, così e con accelerazioni sempre maggiori, i contatti con le realtà più elementari, e per ciò stesso più complesse, della vita. Ristabilire questi contatti significa, almeno per me, riattivare la circolazione sanguigna all'interno dell'arte, ridarle respiro, necessità e umana funzione, pur tenendo nel debito conto quanto in tutti questi anni fin qui s'è fatto o, meglio, sperimentato.

E penso che la critica più avvertita non mi dia oggi — e a tutti i livelli — del tutto torto.

Anche per queste possibilità che Merku ha offerto all'artista e al poeta ho sentito il dovere d'essere stasera presente, per ringraziarlo — sia pure con parole molto inadeguate rispetto all'operazione culturale da lui realizzata in dieci anni di ricerche, analisi e studi.

V Bardu imajo vsako nedeljo mašo na Veliki njivi

dr. Bogo Grafenauer

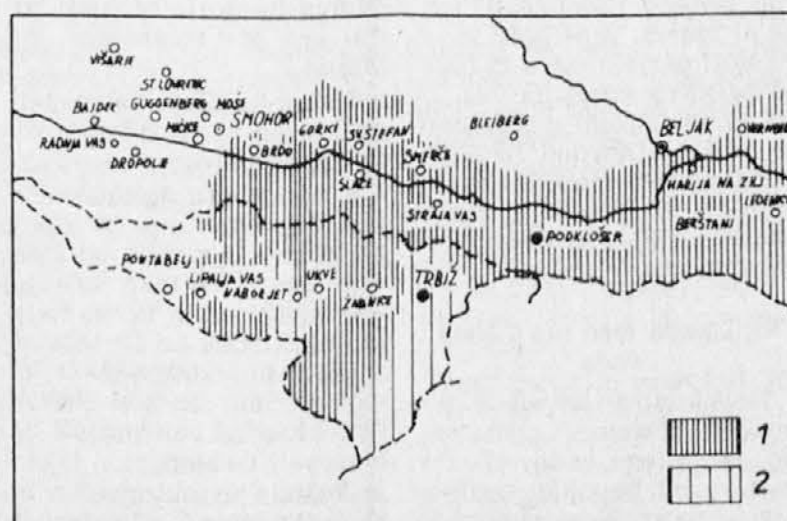
KANALSKA DOLINA
(etnografski razvoj)

II.

3. Kolonizacijska zgodovina. Kanalska dolina je prišla v območje slovenske kolonizacije že v prvem valu slovenskih priseljencev v Vzhodne Alpe po odhodu Langobardov iz Panonije v Italijo (568). Ok. l. 584 je padla rimska poznoantična utrdba v Meglarjih ob vhodu v to dolino v slovenske roke. Ko so Kanalsko dolino in dolino Ziljice do Meglarij v l. 623—629 ponovno zavzeli Langobardi, jo njihov zgodovinar že izrecno imenuje «slovenski okraj» (Sclavorum regio, Pauli Historia Langobardorum, IV 38; o lokalizaciji Egger R., Frühchristliche Kirchenbauten im südlichen Norikum, 1916, str. 101). Ok. l. 730 so koroški Slovenci to ozemlje spet osvobodili od langobardske nadoblasti. Kanalska dolina je bila v tem času pot, po kateri so se naselili Slovenci v Reziji. Zveza rezijanskega dialekta s koroškim jasno dokazuje, da je bila ta dolina še tu dalje do konca srednjega veka živa, nepretrgana zveza med Slovenci ob Zilji in rezijanskimi Slovenci.

Skoraj do konca srednjega veka je bila Kanalska dolina naseljena samo s Slovenci; tudi obe župniji, ki ju je ustanovil bamberski škof Oton I. (1106—1139), zemljiški gospod nad to deželico, sta bili v slovenskih krajih (Lipalja ves, Žabnice). Na-

borjet in Trbiž se omenjata prvič šele v 14. stoletju. Oba sta bila v tem času majhna kraja, ki sta nastala v zvezi z železarstvom in sta imela deloma furlansko prebivalstvo. Prav zaradi tega je bil Trbiž l. 1399 izločen iz slovenske župnije Zabnice. V 15. stoletju, ko se je precej povečala tranzitna trgovina iz Benetk na Dunaj, sta dobila od bamberskih škofov tržne pravice in se je njuno prebivalstvo v zvezi s prometom pomemnilo. Iz tega časa izvirajo tudi skoraj vse nemške agrarne naselbine okrog Trbiža (Rute, Kokovo, Rabelj — 1447). Pontabelj, majhen kraj na koroško-furlanski meji, je postal nemški pod vplivom svojega obmejnega položaja (vojaštvo, uradništvo) šele sredi

Narodnostno stanje v Kanalski in Ziljski dolini l. 1846: 1. Popolnoma slovensko ozemlje; 2. Nemški jezikovni otoki z 10-20% Slovencev

17. stoletja, v času habsburško-beneških napetosti in medsebojnih bojev. Še leta 1611 ga imenujejo Windisch-Pontafel (v nasprotju s furlansko Wälsch-Pontafel — Pontebba), šele od 1673 dalje pa Deutsch-Pontafel.

To stanje je ostalo nespremenjeno do srede 19. stoletja, odkar imamo prve statistične podatke o narodnosti pripadnosti. Prvi podatki so nam na razpolago v pravkar odkritem prepisu Czoernigove statistike iz l. 1846:

Občina	Uradna štetja:		
	Skupno	Nemcev	Slovencev
Lipalja ves	419		419
Naborjet	748	648	100
Pontabelj	520	520	
Trbiž	2313	2013	300
Ukve	1181		1181
Žabnice	958		958
Okraj Trbiž	6139	3181	2958

Narodnostni položaj v Kanalski dolini je bil torej takle: tri občine so bile popolnoma slovenske, v dveh so imeli Slovenci nad 10% prebivalstva in le ena, obmejni kraj Pontabelj, je bila zaradi vpliva uradništva in vojaštva popolnoma nemška. Nemci so imeli večino razen v okolici Trbiža samo v krajih z meščanskim značajem. Tako so imeli Slovenci večino tudi v kraju Lužice pri Naborjetu in precejšen delež med delavstvom v rabeljskem rudniku. Nemški agrarni kolonisti so bili naseljeni le v nekaj krajih okrog Trbiža (Rute, Kokovo).

(Nadaljevanje prihodnjic)

KAJ SE JE ZGODILO PO NAŠIH DOLINAH

GRMEK

Marcialonga za senjan sv. Jakoba

Sta mislini, da Hlocjan so se zabil sv. Jakoba? Mladinsko športno društvo - A.S. Grimacco - je lietos ponovilo naš liepi praznik. V programu je bluo puno reči, pa vreme ni pustilo, da se pride do konca.

V saboto smo se veplesala za «Hošnjakam», kjer je bil napravljen an liep brear, in kioski za popit in pojest kajšan par klobas, so bli skor puni.

Smo se troštal za nediejo, de bo prišlo čim več judi, pa nismo mislini, da bo skor cieu dan dažuvalo.

Ob osmi uri je miela začet teč Marcialonga, pa smo muorli počakat do devete, da je daž nas pustu iti. Pot je bla duga 15 km an je bluo cajta 4 ure za uso obletiet.

Več ku 200 so se začel lovit po naših vaseh od Hlocja do Garmika, čez Platac-Bardo-Seucè in Zverinac, gu Arbido, do h Petarnjelu, nazaj gor h Sv. Matiju in skuoz Hostne nazaj do Hlocja, kjer so nas čakal pre-

mi.

Narbuj nagu je biu Severino Iurettig iz Marsina, potem so prišli Renato Simaz iz Dolenje Mjerse, Sergio Iurettig in Marino Jussig. Ne pru te zadnji je paršu narstariš tekmovalac, Giuseppe Filipig iz Topoluovega, ki štijeje 85 liet.

Premie smo dal še te narbuojšim tekmovalcem in tekmovalkam iz našega komununa (Loszach Valerio, Chiabai Luigi, Chiuch Claudia, Vogrig Elda), te narbuj hitri in ta narstariš ženi (Chiuch Daniela in Lidia Zabrieszach), ta narbuj hitremu sudatu (Iadarola Enrico) in še drugim, ta narbuj počasen pa je dobiu salam.

Premje so dobil še «Canarini» iz Sv. Lienarta, ki jih je bluo 46, in še druge skupine iz raznih krajev Benečije ter iz Vidma.

Po premjacionah smo muorli žalostno končat senjan, kier daž se nie več odsonu.

Šindik Bonini obdaruje najstarejšega tekmovalca

Škof za bjeram na Ljesah

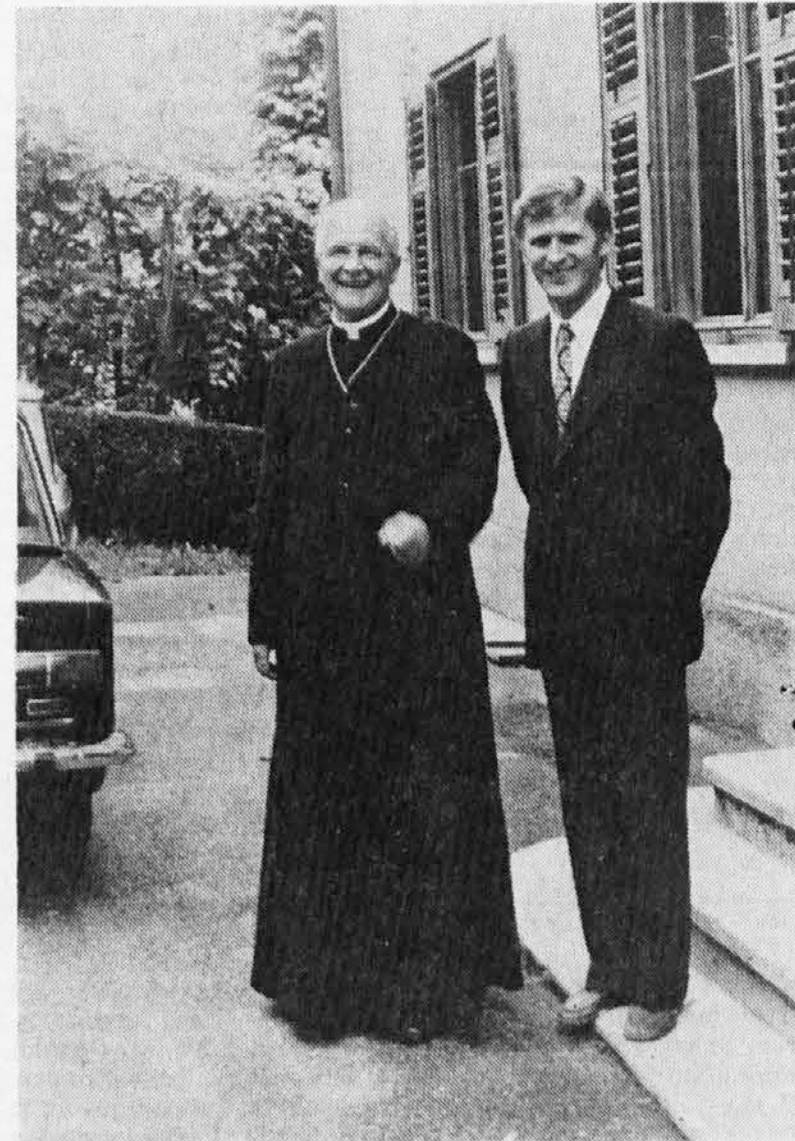
Na parvo nedejo vošta je biu na Ljesah bjeram za nad 50 mladih iz garmiškega komununa in okolice.

Kier nadškof Battisti je biu drugod zadaržan, je med nas paršu pomožni škof (vescovo ausiliario) mons. Emilio Pizzoni, ki je tudi okarstu 4 čičice, rojene v zadnjih miescih.

Po sv. maši je škof se sreču na garmiški občini s šindakan in konsiljerji z našega komununa in z župnijskim svetom (consiglio parrocchiale), s katerimi se je pogovoriu o naših problemih. «Tuole srečanje me zlo veseli, kier videm mlade in starejše judi, ki sodelujejo med njimi za svoj majhen kotac», je jau med drugim škof, kar je odgovoriu našemu šindaku na njega pozdravne besiede.

Zore Feltig ni več

V nedjejo, 1. vošta, je umarila Zora Feletig iz Topoluovega, stara 66 liet. Bila

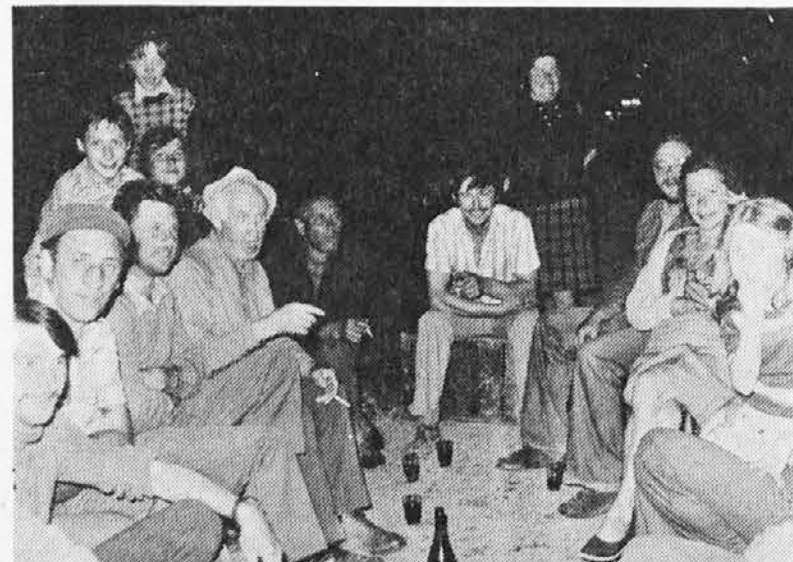

Škof Pizzoni s šindikam Boninijem

je brumna žena, ki se ni ustrašla obednega diela, pa tud nobene posebne bolezni ni imiela. V nedjejo jo je na poti parjelo slavo in tako je na hitro zapustila vse, ki so jo imeli radi. Med temi je tudi nje nevuod Luciano Feletig, predsednik Zveze slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije, kateremu izrekamo naše sožalje.

Na Ljesah teče nova čista voda

Na Ljesah so imjeli že puno ljet probleme s pitno vodo. Iz starega vodovoda do vasi so bli popokali cementovi loruovi. Novi vodovod, ki je biu zgrajen pred desetimi ljeti, je dajau nepitno

V naših vaseh je malo krajev, kjer bi se ljudje lahko zbirali in pogovarjali. Največkrat se morajo ljudje zbrati na pogovor v gostilni, v Puoju pa se včasih zbirajo kar pod milim nebom

Zalostna in vesela novica iz Sv. Lenarta

V nediejo, 25. luja, je umaru Giuseppe Carlig (Rusonov) iz Ošnjega, star 81 liet.

11. luja pa se je v videmskem špitalu rodila Katja Tomasetig. V Kosci so jo parčakali mama Paola Chiabai, tata Paolo in sestrici Arianna in Sara.

TERSKA DOLINA

V Sedigli več ljudi brez strehe kot med zadnjo vojno

Kot vemo, je bila vas Sedigla, imenovana tudi Log, med zadnjo vojno zelo prizadeta, ker so jo Nemci in nazifašisti zažgali. Za silo jim je Švica poslala po vojni nekaj barak, v katerih so ljudje živeli še do nekaj let od tega, ker niso imeli dovolj sredstev, da bi si zgradili novo hišo. Pri tem potresu pa je ostalo brez doma kar 90% ljudi in sicer predvsem iz zaselkov Vilin, Potoki, Trepj, Kloc, Frisot, Martinc in samotne hiše, ki so postavljene po tem gričevitem področju.

Iz zgoraj navedenih zaselkov, ki jih je potres uničil skoraj do tal, že rastejo novi, čeprav pod «tendami», in ljudje imajo trdno vero, da bodo imeli kmalu zopet

POROKE

Dreka

V saboto, 31. luja, sta se poročila Maurizio Sauli, ki ima oštarijo na Krasu, an učiteljca Silvana Chiabai iz Zamirja.

Poroka na Ljesah

V saboto, 31. luja, sta se v cerkvi Sv. Marije na Ljesah poročila Chiara Crisetig (Balonarjova) iz Hlocja in Pasquale Chiabai z Ljes. Novičam želimo puno sreče.

svoje ognjišče in da ne bodo nikdar več živeli v barakah, kot se je to dogodilo po tej zadnji vojni, saj se njihovi potomci, če ne drugače, pa iz pripovedovanj, še dobro spominjajo, kako se je godilo v barakah njihovim najožjim prednikom. Prva dela za rekonstrukcijo Sedigle so že v teku.

Se ena žrtev potresa

Med imena žrtev Terske doline, ki smo jih objavili v našem listu, moramo vključiti tudi 75-letno Marijo Buttolo iz Barda. Ta se je sicer preselila v Videm in je žive-la že pet let v «Casa della vecchiaia» v ulici Pracchiuso. Ob potresu je ta «Hiša za stare in onemogle» izgubila streho in Mariji Buttolo je priletel na glavo dimnik. Zaradi zelo hudih poškodb je umrla še isto noč.

ŠPJETAR

Kam je šu Sergio Bevilacqua iz Klenja?

Takuo se uprašajo ljudje po naših gorskih vaseh, ki so ga bli vajeni videt po hišah, kot esatorja od ENEL.

Nič hudjega se mu ni zgodilo. Po petnajstih ljetih zvjestuo opravljenega djela, je zaslužu buojšo službo. ENEL ga je poklicu na ofi-cih u Cedad, kjer opravlja djelo impiegata.

Esatorji, tisti, ki tjerjajo denar za to, ali za drugo rječ, večina njeso parjubljeni od ljudi. Tuole pa ne velja za Sergia Bevilacqua, ker so ga imjeli usi radi.

Kadar je paršu u vas, jo je veselo zazvižgu, in zapeu. Ženice, ki so ble doma, pa so jale: «Sergio je paršu po denar za luč!». Potle je z njimi poklepetu, jim kajšno smješno povjedu, takuo jim ni bluo težkuo dat denarja. «U petnajstih ljetih tavanja po gorskih vaseh, sem se nabrau puno esperience, zvjedeu sem za vesele in žalostne reči po družinah, spoznu težkuo življenje naših ljudi in njih veliko dobruoto, ki jo imajo u srcu. Pomagajo se adan drugemu. Vič ku kajšna gospodinja mi je plačjala luč za

tri, štiri družine, ker jih ni bluo doma, potem so med sabo pogihali, mene pa ni bluo trjeba hoditi nazaj. Velika je tudi gostoljubnost (ospitalità) naših ljudi. Te ne pustijo iz hiše, brez da bi ti kaj ponudili, pa četudi si esatorj», nam je povjedu Sergio Bevilacqua in dodau, da ima lepe spomine o naših vaseh in o naših ljudeh.

Sergio Bevilacqua